

TEMA MONOGRÀFIC

Repensant l'obra de Joan Mir i Mir (illa de Menorca, 1871-1930)

Re-thinking the Work of Joan Mir (Minorca, 1871-1930)

Pere Alzina

pere.alzina@uib.es

Universitat de les Illes Balears (Espanya)

Data de recepció de l'original: setembre de 2017

Data d'acceptació: gener de 2018

RESUM

L'article revisa l'obra escrita de Joan Mir i Mir (1871-1930) a la premsa obrera i republicana (*El Porvenir del Obrero* i *La Voz de Menorca*). Pretenem identificar les línies bàsiques de la seva obra en el marc de la història de la política i situar la seva biografia a l'illa de Menorca. Joan Mir escrigué des de Menorca però amb la vista posada al món i els seus problemes. Les constants en la seva obra són quatre: l'educació com eina d'emancipació social i de transformació, i la idea que la revolució s'inicia formant les persones i és un procés llarg; la mirada sempre posada en les classes més desfavorides de la societat; la seva argumentació i reflexió contínua que provocaren canvis successius en les seves idees, i una visió universalista compatible amb la defensa dels principis d'identitat de territoris amb una llengua i una cultura comunes. Creiem que la seva obra és poc coneguda i que el nostre deure és divulgar-la.

PARAULES CLAU: obrerisme, Menorca, Joan Mir i Mir, republicanisme, anarquisme, escoles laiques, secularització.

ABSTRACT

The article reviews the written work of Joan Mir i Mir (1871-1930) in the working class and Republican media (*El Porvenir del Obrero* and *La Voz de Menorca*). Our intention is to identify the basic premises of his work within the framework of political history and situate his biography on the island of Minorca. Joan Mir wrote from Minorca but fixed his gaze on the world at large and its complications. His work contains four constant elements: education as a tool for social emancipation and transformation; the idea that the revolution begins by educating people and is, in itself, a drawn-out process; a constant focus on the more vulnerable social classes, and a continual reasoning and reflection that would lead to successive shifts in his ideas with a universalist vision in line with defending the principles of identity of territories with a common language and culture. We believe that his work is not yet widely known and it is our duty to spread the word.

KEY WORDS: Labour Movement, Joan Mir i Mir, Republicanism, Anarchism, secular schools, secularisation.

RESUMEN

El artículo revisa la obra escrita de Joan Mir i Mir (1871-1930) en la prensa obrera y republicana (*El Porvenir del Obrero* y *La Voz de Menorca*). Pretendemos identificar las líneas básicas de su obra en el marco de la historia de la política y situar su biografía en la isla de Menorca. Joan Mir escribió desde Menorca, pero con la vista puesta en el mundo y sus problemas. Cuatro son las constantes en su obra: la educación como herramienta de emancipación social y de transformación, y su idea de que la revolución se inicia formando a las personas y es un proceso largo; la mirada siempre puesta en las clases más desfavorecidas de la sociedad; su argumentación y reflexión constantes que provocan el cambio sucesivo de sus ideas, y una visión universalista compatible con la defensa de los principios de identidad de territorios con una lengua y una cultura común. Creemos que su obra es poco conocida y que nuestro deber es divulgarla.

PALABRAS CLAVE: obrerismo, Menorca, Joan Mir i Mir, republicanismo, anarquismo, escuelas laicas, secularización.

I. INTRODUCCIÓ

Joan Mir i Mir, un dels personatges més polifacètics del segle xx a l'illa de Menorca, és ben poc conegut més enllà de la mar que ens envolta. En vida va patir la insularitat com ningú. Un territori on gairebé tothom es coneix sol construir imatges fixes de les persones, les identifica amb una manera de ser, d'estar i de relacionar-se i, massa vegades, aquestes identificacions esdevenen clixés inamovibles, fotos fixes que no canvien a pesar que el canvi esdevingui una costant social. Joan patí aquest ambient asfixiant. Joan escrivia a Menorca, des de Menorca, però amb una visió molt més àmplia; Joan escrivia al món des d'una concepció profundament universalista, humanista i d'arrel cristiana, tot i que, va defensar, bona part de la seva vida, els ideals anarquistes. Els seus escrits a *El Porvenir del Obrero* i al diari republicà *La Voz de Menorca* són una bona mostra del que afirmem. Parlava des de Menorca amb la vista posada en els grans problemes de la humanitat i lluitava per a una autèntica regeneració social. L'estudi de l'obra de Joan Mir és un exemple evident d'aquesta nova història política que aquest monogràfic vol destacar: «Importa poco, pues, que los hechos sean únicos, no comparables y poco homogéneos, si a través de ellos se manifiesta la condición humana en su singularidad, honestidad y libertad, pues así, además de restaurar el protagonismo histórico del ser humano, singular o colectivo, hace de su biografía, de la biografía de cada uno, un lugar eficaz de observación, siempre que la diversidad intrínseca a la biografía no aisle a un hombre de los demás que le son diferentes ni lo exalte a expensas de ellos».¹

L'obra de Joan Mir i Mir representa aquesta condició humana, singular, honesta i lliure que defensa Juan Manuel Fernández Soria. Considerem que la seva obra és una mostra feaent d'aquesta nova història política que busca la humanització i la llibertat de l'individu enfront de forces impersonals i estructures socials de caràcter determinista que han marcat l'esdevenir dels estudis històrics durant dècades: «El valor de la biografía individual o colectiva, de personas destacadas o comunes, nos parece fundamental para percibir aspectos no desvelados de los protagonistas del acontecer histórico, su consciencia y personalidad, sus ideas y pautas morales, sus sentimientos,

¹ FERNÁNDEZ SORIA, Juan Manuel. «La nueva historia política de la educación», *Historia de la Educación. Revista Interuniversitaria*, núm. 25 (2006), p. 82.

la autopercepción que tienen de su posición en la sociedad de la que forman parte».²

Els ideals de Joan Mir, expressats a través dels nombrosos articles periodístics, esdevenen referents per als seus contemporanis (a pesar de les fortes crítiques que aixecà) i són un exemple del període ric, complex, contradictori i convuls que abraça els darrers anys del segle XIX i les tres primeres dècades del segle XX a l'Estat espanyol però també al món (la Primera Guerra Mundial, les revolucions socials, els avenços tecnològics, la Revolució Russa...). La seva obra escrita (especialment al setmanari que dirigí durant més de quinze anys, *El Porvenir del Obrero*) travessà fronteres i arribà a molts indrets de la Península i especialment als països llatinoamericans gràcies a les nombroses subscripcions dels emigrants menorquins que residien a països com Cuba, l'Argentina o l'Uruguai, llocs on el lliure pensament havia calat profundament i d'on sortien importants ajuts per a associacions progressistes de Menorca, com associacions de socors mutus o entitats que sostenien escoles de primeres lletres i escoles laiques i obreristes.³

2. APROXIMACIÓ BIOGRÀFICA

Joan Mir i Mir va néixer l'onze de setembre de 1871. Els seus pares eren Pere Mir Mercadal i Teresa Mir i Febrer, que eren propietaris. L'avi patern, Pere Mir i Pons, havia estat batlle de Maó. Als deu anys, Joan és internat al col·legi jesuïta de Sant Ignasi, a la localitat catalana de Manresa. Hi passa dos anys. El 1883, quan té 12 anys, mor son pare a Barcelona, víctima d'una malaltia mental greu; Joan queda orfe. El 1884 estudia al col·legi de Vilar, a Barcelona, i el 1885 ingressa al col·legi de Santo Domingo, a Oriola.⁴ Abans de tornar a Menorca, el 1886 estudia a l'Institut d'Alacant. Rep una sòlida formació i entra en contacte amb persones rellevants del món de la política, de la cultura i del món educatiu. Als quinze anys torna a Menorca i cursa el batxillerat a l'Institut de Maó. Poc temps després marxa a viure a Mercadal i manté la matrícula lliure a l'Institut de Maó.

² Ibídem, p. 84.

³ ALZINA, Pere Jaume. «L'obrerisme educatiu a les Illes Balears», *Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació*, núm. 16 (juliol-desembre 2010), p. 105-137.

⁴ Duu a terme la formació inicial exclusivament en col·legis de prestigi de caràcter eminentment catòlic. El col·legi Santo Domingo continua sent un centre de referència i de prestigi dins la xarxa de centres catòlics a l'Estat.

El 1895 forma part de la Junta de la Cuina Econòmica de Maó que pretén facilitar aliments a les persones pobres i participa en la creació de l'Escola Nocturna des Castell, una empresa promoguda per la Conferència de Sant Vicent de Paül.⁵ Progressivament es va allunyant dels sectors catòlics i comença a endinsar-se en el món de la teosofia. El 1896 comença a escriure a la revista espiritista *La Estrella Polar*,⁶ publicada a Maó i òrgan d'expressió del col·lectiu espiritista maonès.

El 1898 s'inicia la publicació d'*El Porvenir del Obrero*,⁷ dirigit per Bartomeu Briones, un actiu cooperativista i republicà. Joan Mir hi participa; té 27 anys. La seva participació en el setmanari germinalista⁸ i la seva inspiració espiritista, a més de la coneguda participació en la maçoneria maonesa,⁹ el converteixen en blanc de totes les iras del clergat i manté greus enfrontaments amb el bisbat menorquí. El seu estil agressiu el porta a la presó en diferents ocasions i és

⁵ Les Conferències de Sant Vicent de Paül foren fundades a Catalunya el 1857 i tenien com a missió fonamental la beneficència vers els sectors més desfavorits de la societat. A l'illa es fundaren as Castell, Maó i Sant Lluís, segons les nostres referències.

⁶ *La Estrella Polar* fou una publicació defensora de les idees espiritistes d'Allan Kardec (pseudònim del pedagog i escriptor Hippolyte Léon Denizard Rivail, col·laborador i deixeble del gran pedagog Johann Heinrich Pestalozzi). La revista portava el subtítol «Espiritista i d'Estudis Psicològics» i es publicà entre 1895 i 1897. Se'n van publicar 24 números.

⁷ *El Porvenir del Obrero* es va publicar entre el primer de setembre de 1899 i l'octubre de 1915. En total n'aparegueren 412 números en diferents èpoques. Al principi fou mensual des de l'octubre de 1899, setmanal des del maig del mateix any i, a partir de 1900, la seva aparició fou irregular. Per elaborar aquesta recerca hem revisat tots els números de la publicació en què Joan Mir escrigué bona part de la seva obra.

⁸ Germinal fou un moviment molt plural nascut en el marc dels processos regeneradors de 1898 a Espanya, després de la desfeta econòmica i moral per la pèrdua de les darreres colònies. El seu inspirador fou Ernesto Bark, escriptor anarquista baltoalemany, que arribà a Espanya el 1880, després de ser perseguit a Rússia per les seves idees. El moviment germinalista, que a Maó constituí un important agrupament, aglutinava lliurepensadors, republicans, socialistes, anarquistes, ateus, agnòstics, teosofistes, espiritistes i maçons. El moviment mostra una fe gairebé mística en el progrés científic i tècnic, en l'esdevenir de la naturalesa i en la raó. Arrela, tot i el seu anticlericalisme, en la religiositat natural i en les creences cristianes primitives.

⁹ Maó i es Castell foren les primeres ciutats espanyoles on s'instal·laren importants i nombroses lògies maçòniques. Joan Mir en formà part, així com Gabriel Comas i Ribas. Ambdós llançaren una intensa campanya per construir a Maó una escola d'educació integral a través de les pàgines d'*El Porvenir del Obrero* i d'*El Liberal* (diari portaveu del republicanisme). La maçoneria menorquina visqué una època d'or des de la Revolució de 1868 fins als darrers anys del segle XIX. La lògia Los Amigos de la Humanidad va ser la primera lògia menorquina que va tenir una importància decisiva en la formació de l'esperit i el pensament maçònic. Depenia del Suprem Consell de França, reconeixia l'existència del Gran Arquitecte de l'Univers, i demostrava una actitud menys anticlerical que la lògia Hermanos de la Humanidad, que prengué força a Menorca i va produir un fort increment de les tendències republicanes i anticlericals entre els maçons menorquins. Joan Mir i Gabriel Comas pertanyeren a aquesta darrera lògia. La lògia Hermanos de la Humanidad volia exigir a totes les lògies de l'Estat la necessitat de sostenir centres educatius laics com una de les funcions bàsiques de la seva línia d'acció. Vegeu l'interessant estudi de SANLLORENTE, FRANCISCO. *La masonería en las islas Baleares. 1800-1940*. Mallorca: Miquel Font Editor, 1999.

sohmès a continus judicis dels quals sempre surt absolt, gràcies a l'excel·lent tasca del seu amic i advocat republicà Pere Ballester.

El 1899 mantingué correspondència amb Hermenegildo Giner de los Ríos amb la intenció de promoure escoles d'educació integral i amb Pablo Iglesias, fundador del Partit Socialista Obrer Espanyol. Aquest mateix any va representar l'Agrupació Germinal de Maó a l'assemblea de la Joventut Republicana Espanyola. Alhora, *El Porvenir del Obrero* esdevingué l'òrgan de l'Agrupació Germinal de Maó i Joan Mir llançà, conjuntament amb altres personalitats rellevants de l'illa, la campanya per al projecte d'una escola d'educació integral a Maó.

L'any 1900, la impremta d'*El Porvenir del Obrero* edita *A los jóvenes*, de Piotr Kropotkin. Paral·lelament, Joan Mir duu a terme gestions per fusionar el setmanari amb *El Demócrata*,¹⁰ de Ciutadella, dirigit per Joan Torres, que passa problemes econòmics.

El 1901 marxa una temporada a Barcelona, on visita l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia, i manté contactes amb el professorat del centre i representants dels col·lectius i personalitats que donen suport a l'experiència educativa. Mentrestant, Lluç Pons i Castell dirigeix *El Porvenir del Obrero* i es crea a Maó Primera Semilla, una societat sindicalista que busca la defensa dels treballadors menorquins.

El 1902, Joan Mir participa en la constitució de l'Escola Laica de la Societat Progressiva Femenina.¹¹ Alhora també participa en la creació de la Federació Obrera de de Menorca, la primera associació que intenta agrupar tots els col·lectius obreristes de l'illa. Imparteix conferències en la Societat Progressiva Femenina, en la societat La Protectora Maonesa i en la Federació Obrera Menorquina. El 1904 escriu el pròleg de *Via libre*, obra d'Anselmo

¹⁰ *El Demócrata* fou un setmanari republicà editat a Ciutadella, defensor de les idees liberals. Com passà amb moltes altres iniciatives editorials, tan sols se'n publicaren 52 números, entre el primer de maig de 1899 i l'abril de 1900.

¹¹ La Sociedad Progresiva Femenina és una associació que busca un nou lloc de les dones dins la societat, allunyat de tasques casolanes i de les típiques accions de caritat que desenvolupen les entitats semblants lligades al catolicisme social. El fil conductor del feminisme hispànic d'entre segles fou l'educació de les dones, i també pretenia aconseguir la ciutadania social i civil: dret a la propietat, capaciació intel·lectual, dret al treball, equiparació salarial, protecció de la maternitat, accés a la Universitat sense traves, reforma del codi penal, etc. La constitució a Maó de la Sociedad Progresiva Femenina, inspirada en la Societat Progressiva Femenina de Barcelona, dirigida per Ángeles López de Ayala i Amalia Domingo Soler, demostra la vitalitat i extraordinària diversitat de la societat maonesa. Un dels objectius fonamentals de la Sociedad Progresiva Femenina fou la constitució d'una escola d'educació integral per educar les dones que s'inicià amb un notable èxit de participació i s'integrà posteriorment en l'escola de l'agrupament Germinal i en l'escola laica de Maó.

Lorenzo, i aconsegueix, amb moltes dificultats, l'obertura de l'Escola Lliure del Barri 15, la tan desitjada escola d'educació integral. Ferrer i Guàrdia hi envia una parella de mestres per dirigir-la. Obté un gran èxit inicial: s'hi inscriuen més de 400 alumnes en diferents torns.

El 1906 es creen les escoles laiques d'Alaior i de Sant Lluís, en les quals intervé directament, assessorant els col·lectius que li donen suport. Imparteix classe a l'escola laica d'Alaior mentre cerquen un mestre titulat que se'n pugui fer càrrec.

El 1907 se suspèn la publicació d'*El Porvenir del Obrero* i Joan ingressa a la presó per haver participat en un míting a favor de l'alliberament de Francesc Ferrer i Guàrdia; és jutjat, defensat per l'advocat Pere Ballester i absolt. El 1908, la impremta d'*El Porvenir del Obrero* passa a ser propietat seva i n'intenta reiniciar la publicació. Paral·lelament, participa en la fundació de l'Ateneu Popular juntament amb Lluç Pons i Castell i José Pérez de Acevedo, dirigents socialista i republicà respectivament.

El 1909 es casa civilment amb Anna Maurin mentre es registra per ordre governativa el seu domicili i se li requisen uns 13 llibres d'orientació anarquista. A Barcelona es pateix una greu crisi social (la Setmana Tràgica) i a Menorca es produeixen mobilitzacions obreres que reclamen la jornada laboral de nou hores. Joan és acusat d'incitar els col·lectius obreristes a la vaga.

Entre judicis i denúncies, l'assetja un altre problema: l'econòmic. La greu situació el porta a signar un conveni amb el seu germà per rebre una pensió anual de 2.400 pessetes que li permeti fer front a les seves despeses i projectes, de caràcter bàsicament altruista.

El 1912 reapareix *El Porvenir del Obrero* (després d'un segon període de tancament arran dels successos de Barcelona) i participa en la constitució de la Casa del Poble, lloc de reunió de tots els col·lectius progressistes de la ciutat de Maó.

A partir de 1913, Joan presenta problemes de salut mentre participa en la creació de l'escola racionalista de Ciutadella i llença una biblioteca de divulgació amb l'edició de *Dinamita cerebral*,¹² els contes anarquistes més famosos. N'escriu el pròleg. El mateix any, Teresa Claramunt¹³ visita Maó per participar i col·laborar en l'edició d'*El Porvenir del Obrero*. A partir de 1915

¹² Podeu llegir els contes i el pròleg de Joan Mir a l'URL: <https://insulalibertalia.files.wordpress.com/2016/07/dinamita-cerebral-coleccion-de-cuentos-anarquistas.pdf> (consultada 20 d'agost de 2017).

¹³ Rellevant dirigent anarcosindicalista catalana, afiliada a la CNT. Patí nombrosos judicis i empresonaments. Fou torturada i patí lesions irreversibles. A Sabadell li han dedicat un carrer i el nom d'una escola.

comença un procés d'allunyament dels sectors anarquistes i es declara partidari dels aliats en la Primera Guerra Mundial. Continuen els seus problemes de salut i passa l'estiu as Mercadal, molt malalt i recuperant-se d'una operació delicada.

El 1919 entra a treballar a la secretaria de la Unión Comercial y Industrial i es torna a casar per l'església, el que suposa la ruptura definitiva amb els nous anarquistes menorquins. Mentrestant manté dures polèmiques amb els socialistes i romp la seva amistat amb Lluç Pons i Castell, amb qui havia compartit molts projectes i iniciatives.

El 1921 és nomenat bibliotecari de l'Ateneu Científic i Literari de Maó. El 1922 va a Barcelona a cercar una nova feina i manté entrevistes amb J. Estelrich, Alejandro Lerroux, Hernández Mora, Félix Duran... El 1923 entra com a soci a l'Ateneu Barcelonès i publica una sèrie d'articles a *La Veu de Catalunya*.¹⁴ Treballa als tallers d'*El Día Gráfico*.¹⁵ A finals de 1923 torna a Maó i és nomenat escriptor a la secretaria de l'Ajuntament de Maó. Mentre es crea la revista *La Nostra Parla*,¹⁶ de caràcter menorquinista, Joan Mir és anomenat president de la societat i hi escriu alguns articles, en els quals demostra el profund coneixement de la llengua i la cultura catalana.

El 1924 adopta una filleta expòsita, Francesca Cabrisas Pons. És nomenat secretari de la secció de Literatura i Música de l'Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó. Joan treballa en una ponència sobre l'autonomia de l'illa de Menorca que abandona quan apareix la idea de crear una regió balear. Entre 1924 i 1929 passa llargues temporades as Mercadal i la seva dona pateix una greu malaltia. És contractat com a escriptor eventual a la secretaria de l'Ajuntament de Maó. Durant aquests anys no publica cap article. Està malalt

¹⁴ *La Veu de Catalunya* fou el diari escrit en català de durada més llarga (1899-1937) i, finalment, està digitalitzat i es pot consultar a l'URL: http://www.bnc.cat/digital/veu_catalunya/ (consultat el 20 d'agost de 2017). Podeu consultar els articles escrits per Joan Mir a l'URL: <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/compoundobject/collection/veup2/id/136810/rec/5> (consultat el 21 d'agost de 2017).

¹⁵ *El Día Gráfico* fou un diari escrit en castellà de tendència republicana, publicat a Barcelona entre 1913 i 1939. Destacava per dedicar molts espais a la fotografia. Hi col·laboraven importants fotògrafs i periodistes.

¹⁶ *Nostra Parla* sortí a la llum l'agost de 1923 i comptà amb col·laboradors molt importants i rellevants. Se n'imprimiren deu números; el darrer sortí el maig de 1924. Defensava la cultura i la llengua de l'illa en el marc de la cultura i la llengua catalana. Iniciatives com *Nostra Parla* demostren el que argumentem: hi hagué una extraordinària diversitat i pluralitat d'associacions (amb els seus mitjans de comunicació respectius), feblesa en relació amb els suports econòmics (ben migrats), un nombre reduït de subscriptors i manca d'una base social sòlida que permetés certa continuïtat sense dependre de la persona (o persones) capdavanteres. Joan Mir patí les conseqüències d'aquesta feblesa; hi dedicà bona part dels seus migrats ingressos i visqué, durant molts períodes de la seva vida, sotmès a la precarietat. Morí pràcticament en la pobresa.

i sense una feina que li permeti tirar endavant; una trista costant en la seva vida.

El 1929 participa en l'homenatge a Pere Pons Sitges, primer batlle republicà i popular de Maó i escriu una sèrie d'articles a *La Voz de Menorca* sobre els feixismes a Itàlia i Alemanya.¹⁷

Mor el 21 de juliol de 1930, víctima d'una hemorràgia cerebral, a l'edat de 59 anys. Poc abans de morir escriu una sèrie d'articles titulats «La paz del mundo» a *La Voz de Menorca* que esdevenen un cant al pacifisme i el millor llegat que deixa a la societat menorquina.

3. CONTEXT HISTÒRIC

Joan va viure durant una època complexa i extraordinàriament rica en iniciatives. Menorca, des dels inicis de la Revolució del 68, fou un indret que desplegà una extraordinària vida associativa, cultural i política.¹⁸ Maó arribà a albergar fins a quatre ateneus de diferents tendències.¹⁹ Era molt rellevant la xarxa associativa densa, atapeïda i heterogènia amb finalitats culturals, socials, educatives i esportives que transmetien els seus models de valors, les seves creences i la seva ideologia. Els sectors progressistes i conservadors rivalitzaven per controlar i portar la iniciativa social. Entorn dels casinos (com a nuclis referents) s'hi entreteixien nombroses associacions amb finalitats socials, polítiques, econòmiques, culturals i educatives. Aquesta extensa xarxa associativa, extraordinàriament diversa, patia d'un mal endèmic: la seva feblesa, conseqüència de la seva heterogeneïtat en un àmbit geogràfic ben limitat. Tot i les seves limitacions, aquesta xarxa aconseguí millorar el nivell cultural de la població, la millora de les condicions de vida i l'establiment de les bases

¹⁷ *La Voz de Menorca* és el diari republicà capdavanter que aparegué, de forma ininterrompuda, entre 1906 i 1939. Inclou informació i notícies sobre l'illa, informacions nacionals i internacionals i hi col·laboraren personalitats rellevants del republicanisme menorquí. Se n'editaren 10.075 números i tan sols se n'interrompé la publicació algunes setmanes durant la Guerra Civil, degut a la manca de paper per imprimir. Juntament amb *El Bien Público* (peça clau per la seva longevitat i per la quantitat d'informació que inclou; l'acompanyaven suplementes setmanals de diferents temàtiques i durada, de notable interès), constitueix una de les fonts històriques més rellevants per comprendre i interpretar el període històric que va des dels darrers anys del segle XIX fins a la capitulació de l'illa a les forces franquistes, el febrer de 1939.

¹⁸ ALZINA, Pere Jaume: *Teoria i pràctica educativa obrerista: Joan Mir i Mir i les escoles laiques*. Alaior: Universitat de les Illes Balears [tesi doctoral], 2009.

¹⁹ MOTILLA, Xavier: *Projecció cultural i educativa dels ateneus a Menorca (1905-1939)*. Palma: Universitat de les Illes Balears [tesi doctoral], 2008.

de la societat del benestar (fonamentada en les prestacions socials, la sanitat i l'educació). Alhora augmentà la consciència cooperativa entre la població. L'associació El Porvenir de la Vejez, d'Alaior, n'és un exemple paradigmàtic;²⁰ entre els seus èxits destaca la creació de la primera escola graduada de l'illa de Menorca²¹ i l'establiment d'importants subsidis en cas de malaltia, invalidesa, jubilació i defunció. La diversitat i l'heterogeneïtat d'iniciatives amb finalitats educatives van aconseguir importants avenços que mai no hagués assolit l'Estat, un estat mancat de finançament i, sobretot mancat de voluntat i d'interès. El sistema imperant durant les tres primeres dècades del segle xx, incloent-hi el període de la Dictadura de Primo de Rivera, no era un sistema democràtic i estava sotmès, especialment a zones com les illes, al caciquisme i a vassallatges implícits al senyor que proporcionaven terra, casa o sou, escassament, per malviure. Es tractava d'un sistema profundament corrupte, a pesar de les aparences. Moltes associacions esdevingueren un bon model alternatiu en què moltes persones aprengueren a viure d'acord amb principis democràtics; aprengueren i practicaren el valor de la solidaritat i treballaren de forma cooperativa. Es tracta d'uns valors que fonamenten, consoliden i atorguen legitimitat a la societat. Considerem que aquesta xarxa associativa, complexa i diversa, és un dels trets més rellevants de l'època.²²

²⁰ ALZINA, Pere Jaume. «Els inicis del cooperativisme a Alaior», *Senda Nueva*. Revista commemorativa dels 50 anys de la Cooperativa de Consum San Crispín (2003), p. 42-46.

²¹ ALZINA, Pere Jaume. «100 anys de l'escola graduada d'Alaior (1910-2010)», *Educació i Cultura. Revista Mallorquina de Pedagogia*, núm. 22 (2011), p. 153-187.

²² Jordi Pons Bosch ha publicat nombrosos treballs i articles sobre la sociabilitat a les Illes Balears. La seva tesi doctoral *La sociabilitat a la Menorca contemporània: cultura, oci, educació i esport (1868-1939)* és un referent molt important (Palma, Universitat de les Illes Balears, 2004); vegeu també PONS, Jordi. *El moviment associatiu as Mercadal i Fornells (1868-1960)*. Menorca: Institut Menorquí d'Estudis, 2015; PONS, Jordi. «El moviment associatiu a Ciutadella (1868-1939)», *Jornades d'Estudis Històrics Locals. El moviment associatiu a les Illes Balears des del final del segle XIX fins a l'actualitat*. Palma: Institut d'Estudis Balearics, 2001, p. 565-589; PONS, Jordi. «El casino a la Menorca contemporània: espai d'oci i educació (1868-1939)», COMAS, Francesca; MOTILLA, Xavier (coord.). *Història/històries de la lectura. Actes de les XXIV Jornades d'Estudis Històrics Locals, XVII Jornades d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana*. Palma: Institut d'Estudis Balearics, 2005, p. 253-262; PONS, Jordi. «La societat, la cultura i la política durant la Segona República a Menorca», *XXV Jornades d'Estudis Locals. La Segona República*. Palma: Institut d'Estudis Balearics, 2007, p. 53-72. Vegeu també SANTANA, Manel. *El forjament de la solidaritat. Mutualitats, cooperatives, societats obreres i recreatives a Mallorca (1868-1936)*. Palma: Edicions Cort, 2002, p. 332; MURILLO, Andreu. «Els menorquins al primer terç del segle xx», DD. AA. *El segle xx a les Illes Balears. Estudis i cronologia*. Palma de Mallorca: Edicions Cort, 2000, p. 61-139; SOLÀ, Pere. *Història de l'associacionisme català contemporani. Barcelona i les comarques de la seva demarcació*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1993, p. 566.

El tema educatiu fou una de les fites de moltes associacions. Hom prengué consciència de la necessitat de reduir les taxes d'analfabetisme i de democratitzar el coneixement científic i tècnic. Foren nombroses les aportacions valuoses en el camp educatiu de personalitats molt rellevants formades fora de l'illa que introduïren aires nous i propostes innovadores. Personalitats com Joan Benejam²³ o Gabriel Comas i Ribas²⁴ es formaren fora de l'illa i dedicaren la seva vida a lluitar per una educació més racional i reflexiva. L'existència de l'Institut de Maó²⁵ generà un col·lectiu de personalitats que obriren la societat illenca al món, ajudats per les condicions geogràfiques, històriques i culturals d'un port com el de Maó: Francesc Hernández Sanz, Pere Ballester, José Pérez de Acevedo,²⁶ entre d'altres, dedicaren la seva vida a millorar les condicions culturals de la societat. Mestres com Mateu Fontirroig i Antoni Juan marcaren moltes generacions amb els seus ensenyaments.²⁷

4. ELS GRANS EIXOS DE PENSAMENT DE JOAN MIR

En aquest apartat volem identificar els trets fonamentals del pensament de Joan Mir a través dels seus escrits a la premsa. No pretén ser un treball exhaustiu (l'extensió no ho permet), però sí que hem intentat copsar els grans eixos que es mantenen al llarg de la seva obra: els plantejaments filosòfics: socialisme i llibertat; confiança en la ciència i en la tècnica; la qüestió social: l'educació, eina revolucionària; el cooperativisme, la generalització del benestar en les classes més desfavorides i la progressiva municipalització dels serveis; la unitat d'acció dels col·lectius progressistes; Joan, educador; l'anticlericalisme

²³ Vegeu VILAFRANCA, Isabel. *Juan Benejam Vives (1846-1922). Pensamiento y obra pedagógica*. Barcelona: Universitat de Barcelona [tesi doctoral], 2001; ALZINA, Pere Jaume: «Joan Benejam: un mestre avançat al seu temps», *Publicacions des Born*, núm. 9 (2001), p. 89-101; COLOM, Antoni J. «Les idees pedagògiques de Joan Benejam a través dels seus escrits "mallorquins" (segle XIX)», *Revista de Menorca* (1996), p. 29-42.

²⁴ BAL-LE, Magdalena; PERELLÓ, Mateu. *Gabriel Comas i Ribas: la seva vida i obra*. Palma: Universitat de les Illes Balears [Els Nostres Educadors, núm. 6], 1998, p. 70.

²⁵ MACIÁN, Vicente. *El Instituto de Mahón*. Maó: Institut Menorquí d'Estudis, 1998.

²⁶ MOTILLA, Xavier. *Regeneracionisme i educació popular a Menorca. La contribució de José Pérez de Acevedo (1903-1917)*. Maó: Institut Menorquí d'Estudis [Cova de Pala, 18], 2004.

²⁷ MOTILLA, Xavier. «Educació i família en el mestre Mateu Fontirroig Jordà (1866-1931), *Educació i Cultura*. *Revista Mallorquina de Pedagogia*, núm. 15 (2002), p. 15-29, i MOTILLA, Xavier. «Antonio Juan Alemany i la renovació pedagògica a Menorca a la primeria del segle XIX: els passeigs i les colònies escolars», *Comunicacions de les XVI Jornades d'Història de l'Educació dels Països Catalans*. Girona: CCG Edicions, 2003, p. 99-112.

i el lliurepensament; tendències espiritualistes, maçòniques i republicanes; l'estimació de la llengua i la cultura, posicionaments regionalistes; confiança i optimisme i l'educació per a la pau.

4.1. *Plantejaments filosòfics: socialisme i llibertat*

Des de posicionaments filosòfics, Mir es mostra partidari de les idees socialistes; no dubta a afirmar que l'alternativa a la societat capitalista és el socialisme, únic sistema capaç de redistribuir la riquesa i els béns de producció: «El socialismo es una escuela del progreso humano y predica una serie de reformas conducentes al mejoramiento de las clases trabajadoras, es decir, de la inmensa mayoría de los hombres. ¿Es esto perverso? ¿Hay alguno que no desee este mejoramiento?»²⁸

Els postulats socialistes reclamen la possessió dels instruments del treball per part dels obrers (la terra, les mines, els transports, les fàbriques, les màquines...). Mir no ho veu com quelcom immediat; ho considera una superació del capitalisme que ja va aportar la seva revolució posant els burgesos al davant per desenvolupar la indústria i el comerç i acabant amb el feudalisme: «Por las mismas razones también es justo que el pueblo, es decir, los trabajadores, que son víctimas del actual régimen vayan pensando en prepararse, por medio de la instrucción y de la unión compacta entre sí, establecida ya en todos los países civilizados, para heredar a los capitalistas, cuyo sistema, por viejo y viciado, lejos de ser una esperanza, va siendo un estorbo para el progreso humano y para el bienestar de la totalidad de los hombres».²⁹

Mir creu en l'agrupament cooperatiu dels treballadors per a la millora de les condicions socials. Reclama la unió de tots els obrers i afirma que la unió dels obrers ha de tenir un caràcter universal. La unió obrera ha de ser internacional; els interessos i les necessitats dels treballadors són els mateixos a Espanya, el Japó, Anglaterra o la Xina: «Todos son víctimas de las mismas explotaciones, todos sufren iguales injusticias, todos son aisladamente impotentes contra la tiranía religiosa, política y capitalista; la unión les haría a todos fuertes, inmensamente fuertes, y en el mismo instante de realizarse quedaría hecha la revolución tan deseada, es decir, cambiaría radicalmente el

²⁸ MIR, Joan. «Socialismo», *El Porvenir del Obrero* (1 de febrer de 1899), p. 1.

²⁹ *Ibidem*, p. 2.

modo infame de ser de la sociedad actual, basada en la intriga, en la fuerza, en la injusticia, en la explotación de los productores por los holgazanes».³⁰

El socialisme aspira a destruir l'ordre social, desitja la llibertat i la igualtat entre els homes, aspira a l'abolició de la propietat privada, defensa l'educació integral i promou la democratització de la ciència, el plaer i l'art per fer-los accessibles a tothom. No el preocupen les diferents orientacions dels anomenats socialistes ni les que hi ha entre altres col·lectius progressistes: «las diferencias de detalle en la organización, las diferencias, las discutiremos después del triunfo».³¹

Mir esmenta Marx i en reproduïx fragments, frases i idees. Aprofita especialment l'argument que els treballadors aconseguiran la seva emancipació si aquesta és obra d'ells mateixos, si la necessitat de la revolució parteix dels col·lectius obrers i és organitzada per aquests.³²

Mir concep la supressió progressiva de la propietat privada amb un conjunt de normes i lleis que vagin minvant la pressió i la influència de la gran propietat. La seva posició a favor del socialisme no implica una revolució immediata ni una supressió massiva de la propietat privada i de la col·lectivització dels béns de producció. Aquest és l'objectiu final i requereix una formació prèvia i un canvi de mentalitats. Aquesta «transició» pacífica és una constant del seu ideari.

El corpus de pensament socialista prioritzava la igualtat per sobre de la llibertat. Per Joan, la igualtat és un objectiu important, però la llibertat és el concepte suprem sense el qual tots els altres no tenen sentit. Per Mir la llibertat no és només un estat legal extern; és bàsicament un estat interior fruit de la reflexió i del coneixement. El creixement interior a partir de l'accés al coneixement, el cultiu de la raó i de la reflexió sobre l'experiència són les claus que fan que una persona se senti profundament lliure o actuï, en un marc de llibertat, com un esclau: «En las mismas condiciones y circunstancias externas, un hombre interiormente fuerte se siente libre, mientras que otro, débil por educación o temperamento, vive en la esclavitud más ignominiosa. La debilidad y la fortaleza provienen de dos causas principales: la herencia y la educación; pero ambas son corregibles y reformables en el individuo y en la raza. El agente reformador es la voluntad».³³

³⁰ M (MIR, Joan). «Unión obrera», *El Porvenir del Obrero* (18 de gener de 1900), p. 2.

³¹ M (MIR, Joan). «Cuestiones sociales», *El Porvenir del Obrero* (8 de febrer de 1900), p. 2-3.

³² M (MIR, Joan). «Intelectuales y obreros», *El Porvenir del Obrero* (14 de desembre de 1901), p. 1.

³³ MIR, Joan. «Libertad», *El Porvenir del Obrero* (20 de desembre de 1902), p. 1.

La voluntat és la qualitat humana que permet superar els condicionaments heredats i el context en què es viu (l'educació rebuda): «El agente reformador es la voluntad. Querer, querer intensamente, querer por encima de todo, esta es la gran fuerza que los libros orientales atribuyeron al simbólico dios creador: “sea hecha la luz” y la luz fue hecha».³⁴

La llibertat autèntica, l'home verdaderament lliure, és l'home que se sent fort interiorment, el que sap, el que té consciència de la seva pròpia vàlua: «El hombre fuerte se basta a sí mismo; no le hace falta el amparo de la ley para hacer valer sus derechos, ni la ayuda de sus semejantes para garantizar su libertad. De las necesidades y de los impulsos propios de su naturaleza hace nacer las reglas de conducta, y no necesita de nadie para ser lo que es».³⁵

La llibertat humana implica comprensió i la comprensió exigeix una personalitat educada, una ment reflexiva, una racionalitat equilibrada. De la comprensió naixerà l'acció dirigida a aconseguir les fites socials.³⁶

La llibertat esdevé el concepte filosòfic central, un concepte que neix de dins l'individu format i reflexiu, segur de si mateix i conscient de la necessitat de canviar el món. Els grans canvis, afirma, s'han de produir primer en els individus (no a partir de grans revoltes socials). La persona formada aconseguirà millorar la societat a partir del seu exemple i de les seves accions coherents. Tot canvi profund en el sistema social implica primerament un canvi profund de les persones que l'han de portar a terme. Aquesta orientació no implica una visió individualista, com la defensada per Nietzsche: «El individualismo nietzscheano ha hecho fortuna entre nosotros gracias al ropaje de brillantes palabras con que ha venido envuelto. Nietzsche ha sido celebrado por sus conceptos enérgicos, destructores de todo lo viejo y carcomido de la sociedad actual. Pero Nietzsche no aspira a destruir lo actual para sustituirlo con algo más humano y más justo, sino que proclama el más exagerado de los aristocraticismos [...]». La persona digna, conscient, reflexiva i formada no ha de convertir-se en un superhome capaç de superar-se enfonsant els altres. Els que es considerin anarquistes s'han de superar a si mateixos aconseguint el benestar dels altres, la redistribució de la riquesa i la generalització

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*. «Conquistarán su libertad en cuanto sepan comprenderla; y la comprenderán en cuanto tengan personalidad suficiente. La libertad escrita en las constituciones y en los códigos es vana, es ridícula. La libertad nace de la necesidad de la acción, propia de los hombres fuertes. Estos no se preguntan ni en qué consiste, no como han de adquirirla; la llevan en sí mismos. Es una manifestación de su naturaleza, de su interior modo de ser, que se exterioriza en actos».

de l'educació. Mir defensa un enfortiment de les conviccions (llibertat, solidaritat, cooperació...) mitjançant l'educació de la voluntat, punt feble de la classe obrera.³⁷

4.2. *La qüestió social*

Mir pretén una solució definitiva a la qüestió social: vol destruir tota l'organització autoritària que conforma la societat i transformar el sistema econòmic per assegurar que totes les persones tinguin assegurats el dret a la vida i a la llibertat, en un marc d'igualtat de condicions i com a conseqüència natural del comunisme: «Ser anarquista no es solo haber resuelto en determinado sentido ciertos puntos de discusión, no es tampoco solamente haber comprendido lo que debe ser la sociedad del porvenir. Es algo más. Ser anarquista implica haberse transformado individualmente, haberse despojado de las preocupaciones nocivas de la sociedad actual, haber conocido las causas del malestar del pueblo y estar determinados a combatir las, pero combatir las desde luego, en conjunto y en detalle, en teoría y en la práctica y más en la práctica que en teoría».³⁸

4.3. *L'educació, eina revolucionària*

El triomf de l'anarquisme es produirà mitjançant l'educació fonamentada en l'exemple. No és suficient predicar l'ideal; caldrà que les persones actuïn moralment d'acord amb els preceptes. Els anarquistes, diu Mir, han de demostrar que són capaços de viure d'acord amb l'ideal. Mir defensa una educació capaç de construir una nova moral universalista que garanteixi la solidaritat entre els pobles i la coexistència pacífica. Aquesta educació ha de ser un model de coherència entre el que es defensa i la forma d'actuar. Basant-nos en aquests arguments, considerem que l'educació és per a Mir una eina revolucionària; revolució sí, però no violenta: «Si a los políticos les bastan hombres entusiasmados bajo la impresión de un discurso electoral, nosotros, por el contrario, necesitamos hombres convencidos y rebeldes con pleno conocimiento de las causas de su rebeldía y del fundamento de sus convicciones y de sus remedios; y esto no se puede improvisar [...]. Esta es la

³⁷ M (MIR, Joan). «Nuestro ideal», *El Porvenir del Obrero* (29 de juliol de 1904), p. 1.

³⁸ CUALQUIERA, Juan (MIR, Joan). «Por la anarquía», *El Porvenir del Obrero* (30 de juny de 1905), p. 1.

verdadera obra revolucionaria, porque solo así se puede asegurar y adelantar el triunfo de nuestra revolución».³⁹

Mir creu en la bondat natural dels humans i que, gràcies a aquesta bondat, és possible assolir les fites socials ambiciosos: «Si fuésemos buenos como hemos imaginado que han de ser los hombres de la sociedad futura, si comenzásemos a vivir en lo posible la vida de la libertad y de la fraternidad, si en relaciones con los compañeros en particular y en general con todos los seres humanos ejercitásemos y desarrollásemos las cualidades buenas que están en nosotros y que el ambiente actual acalla y dificulta, podríamos decir que en nosotros y en lo que de nosotros depende tenemos ya el socialismo y la anarquía y la libertad, y la igualdad y todo cuanto hemos soñado hermoso y grande para el porvenir».⁴⁰

La confiança en l'educació és reiterada. Per construir la nova societat, afirma: «hemos de educarnos nosotros y educar a nuestros hijos de una manera diferente de como hasta hoy se han venido educando la mayoría de los hombres».⁴¹

La revolució, per Mir, és un procés lent de transformació personal. Mai no va defensar la violència com a eina de canvi. La violència, afirmava, genera molt patiment i fomenta l'odi.⁴²

4.4. *El cooperativisme*

Les cooperatives, afirma Mir, són un exemple d'organització social i econòmica a petita escala. Les cooperatives són l'escola que ensenyarà els obrers a administrar els béns comuns, preparant-los, alhora, per ser membres actius de la nova societat que sorgirà de la redistribució de la riquesa d'uns

³⁹ CUALQUIERA, Juan (MIR, Joan). «Preparamos la revolución», *El Porvenir del Obrero* (2 de novembre de 1912), p. 1.

⁴⁰ CUALQUIERA, Juan (MIR, Joan). «Arreglemos el mundo», *El Porvenir del Obrero* (10 d'agost de 1912), p. 1.

⁴¹ CUALQUIERA, Juan (MIR, Joan). «El individuo y la sociedad», *El Porvenir del Obrero* (9 de novembre de 1912), p. 1.

⁴² M (MIR, Joan). «La política y los pueblos», *El Porvenir del Obrero* (14 de desembre de 1900), p. 3: «Al decir revolución no me refiero al motín ni a la barricada. Revolucionario es educar a los pueblos para la vida de la libertad; limpiar de supersticiones las conciencias; hacer comprender los males del militarismo y la necesidad y posibilidad de acabar con las guerras; combatir la actual forma de la distribución de la riqueza y el equivocado concepto de patria; en un palabra, es obra revolucionaria el procurar la destrucción de todos los males de la sociedad presente, del Estado y a los bastardos intereses que representa. Es claro: sería una candidez el buscar en esas mismas leyes los medios de combatirla».

pocs, dels canvis legislatius i de les noves formes de govern. Joan pensa en una nova organització de la producció, basada en el cooperativisme social i en la programació acurada de les necessitats: «Será necesario organizar la administración de la riqueza acumulada sobre la tierra por los siglos y las generaciones; será necesario organizar la producción de manera que nada deje de producirse, que nada falte de lo preciso ni de lo útil; será necesario organizar el consumo de modo que no falte en un país lo que en otro sobre, que lo producido se reparta convenientemente según las necesidades de cada pueblo y de cada individuo. El trabajo y la inteligencia indispensables para establecer esta organización no son cosa que pueda improvisarse de momento. No bastarán los hombres inteligentes, harán falta hombres prácticos». ⁴³ El cooperativisme, afirma, és un mitjà per aconseguir la millora de les condicions de vida i de producció de les classes treballadores.

4.5. Generalitzar el benestar en les classes més desfavorides

La línia d'acció es basa a aconseguir, a través dels avenços científics, la millora de les condicions de vida, de salut i de benestar. Segons els anarquistes, el planeta és capaç de proporcionar aliments per a tota la població, i la ciència i la tecnologia avancen en direcció a erradicar les malalties i les causes de les desgràcies.

També considera que l'Estat s'ha de fer, progressivament, responsable dels subsidis socials, per millorar la tasca de les associacions de socors mutu (que pot estar sotmesa a inseguretats, fragilitats i manca de visió global): «Bastan las anteriores indicaciones para comprender cuanto más beneficioso para los obreros resulta el seguro a cargo de la colectividad, sea el Estado, el municipio o una entidad cualquiera de carácter general, que esté por encima de los pequeños egoísmos y preocupaciones. Tendrán muchos defectos las reformas de Lloyd George, pero sin duda son de alabar por haber llevado a la práctica el principio del derecho de los enfermos, de los ancianos y de los sin trabajo a vivir amparados por la solidaridad colectiva». ⁴⁴

Mir defensa el que molts anys més tard seria la seguretat social i demostra que està al dia dels avenços socials dels països més avançats, com Anglaterra.

⁴³ M (MIR, Joan). «Las cooperativas y la cuestión social», *El Porvenir del Obrero* (22 de febrer de 1900), p. 3-4.

⁴⁴ CUALQUIERA, Juan (MIR, Joan). «Las asociaciones mutualistes», *El Porvenir del Obrero* (10 d'abril de 1913), p. 2.

D'aquesta manera, els serveis de benestar social i de beneficència serien per a tota la població i no estarien controlats per entitats religioses amb mentalitat caritativa que actuen, no per convicció en els drets socials de justícia i equitat, sinó per interessos particulars. També concep la cobertura de les necessitats bàsiques a través del municipi, entitat pública més propera i sensible als ciutadans.

4.6. *Progressiva municipalització dels serveis bàsics*

Com ja hem apuntat, Joan es mostra partidari de la municipalització dels serveis bàsics (instrucció, netedat, higiene...): «Son funciones municipales, por ejemplo, las de instrucción, higiene, limpieza, inspección de artículos alimentarios, alumbrado, aceras y empedrados, paseos y jardines públicos, etcétera; y debieran serlo muchos otros servicios de utilidad general como, por ejemplo, los seguros, el gas y la electricidad, las aguas, la carne y el pan, cuya municipalización es de urgente necesidad».⁴⁵

La ciutat és l'hàbitat natural de tots, especialment dels més desfavorits. Per a ells cal fer un esforç de convertir la ciutat en un temple ben cuidat i obert a tothom. La ciutat ha de ser acollidora; la ciutat ha de ser la segona casa de tots i, per tant, cal cuidar-la i adequar-la perquè sigui habitada de manera digna. Per aconseguir aquesta ciutat acollidora, cal que els impostos s'exerceixin com a mesura capaç de redistribuir la riquesa: «Lo que si conviene es procurar que los impuestos, repartos y arbitrios se distribuyan equitativamente, de manera que paguen mucho los que tienen mucho, poco los pequeños propietarios y nada los jornaleros que nada tienen».⁴⁶

Mir defensa una concepció avançada de ciutat, molt propera als desitjos i aspiracions de les ciutats durant el període de la transició a la democràcia (entre els anys 1975 i 1985).

4.7. *La unitat d'acció de les forces progressistes*

Mir defensa la unitat d'acció de les forces progressistes però no la unificació de totes les ideologies i sensibilitats en un partit únic capaç de presentar-se unit

⁴⁵ CIUDADANO, Juan (MIR, Joan). «Cuestiones municipales», *El Porvenir del Obrero* (13 de novembre de 1913) p. 1.

⁴⁶ SENCILLO, Justo (MIR, Joan). «Atavismos misonéistas», *El Porvenir del Obrero* (31 d'agost de 1912), p. 1.

a unes eleccions i guanyar-les amb certes garanties. Per Mir, la col·laboració és imprescindible però una unió duradora és impossible quan no existeix compenetració d'idees i sentiments d'afecte entre els diferents responsables: «No queremos dejar de considerar como afines a los republicanos sinceros, amigos del pueblo y defensores de la justicia. Sin confundirnos con ellos, pues nos separan diferencias fundamentales, estaremos gustosos a su lado, como hasta aquí hemos hecho, en aquellas otras en que convenimos y la cooperación puede ser útil a todos. Pero, no queremos ser cómplices de los que llamándose republicanos –igual que si se llamasen monárquicos o socialistas– se sirven de la política como medio para encumbrarse y realizar negocios. Nos consideramos honrados con la amistad de los primeros tanto como despreciamos a los segundos».⁴⁷

Mir es mostra optimista per aconseguir fites comunes: «Siempre hemos estado dispuestos a mantener las mejores relaciones con los elementos avanzados, con los verdaderamente liberales, y no solo relaciones de cortesía, sino también de cooperación en aquellos propósitos que, por referirse al fomento de la cultura general o por contribuir al mayor arraigo de las libertades conquistadas, podemos considerar comunes».⁴⁸

Un exemple bastant evident d'aquesta unitat d'acció en la pluralitat fou la iniciativa coneguda com la Casa del Poble. El setembre de 1913 s'inaugura, a Maó, l'anomenada Casa del Poble. De fet, era una iniciativa dels republicans que pretenia englobar totes les associacions i col·lectius progressistes de la ciutat: «Nuestra Casa del Pueblo. Por encima de todas las diferencias de partidos y agrupaciones políticas y sociales se halla el supremo interés del progreso humano [...]. La nueva Casa del Pueblo se abre a todos los hombres, partidos, agrupaciones y escuelas que marchan con el progreso; en ella tenemos cabida todos los que miramos el porvenir, los que proclamamos la igualdad y procuramos mejorar las condiciones de la vida humana».⁴⁹

Un segon exemple és la defensa de la no neutralitat en la Primera Guerra Mundial; Joan considera que no es pot ser neutral davant del totalitarisme: «No; la paz no debe hacerse con el káiser triunfante, ni legalizando las actuales ocupaciones de terreno, ni volviendo las cosas a su estado anterior a la guerra.

⁴⁷ M (MIR, Joan). «A los republicanos mahoneses», *El Porvenir del Obrero* (22 de març de 1902), p. 1.

⁴⁸ M (MIR, Joan). «A El Liberal», *El Porvenir del Obrero* (17 de juny de 1904), p. 1.

⁴⁹ MIR, Joan. «La Casa del Pueblo de Mahón», *El Porvenir del Obrero* (11 de setembre de 1913), p. 1. Inclou l'article publicat en un número extraordinari i únic de Joan Mir arran de la inauguració de la Casa del Poble.

No; la guerra debe terminar con la caída de los imperios militaristas y la consiguiente liberación y constitución democrática de los diversos pueblos que están hoy bajo su dominio, realizándose así en ellos una revolución interior para garantizar la paz del mundo. Los grandiosos sacrificios realizados serían inútiles si no se consiguiese un resultado permanente y beneficioso para todos». ⁵⁰

Molts anarquistes i altres col·lectius defensaven la neutralitat i la sortida de la guerra com a detonant per iniciar la revolució social.

4.8. Joan Mir, educador

Un dels aspectes més poc coneguts de Joan Mir fou la seva tasca pedagògica; Mir fonamentava tot el seu ideari en una educació sòlida capaç de formar les consciències i preparar l'eixida de la nova societat. No debades, *El Porvenir del Obrero* inicia la seva publicació amb una llarga, extensa i notable quantitat d'articles específics sobre pedagogia i didàctica. Joan Mir era un educador en el sentit més ampli. No era un mestre; era un ideòleg capaç de convèncer i argumentar pedagògicament els seus ideals i creia profundament en el poder regenerador de l'educació i en la capacitat de transformar la societat mitjançant l'educació. Joan va ser un mestre de vida, un mestre estudiós dels temes socials i un pedagog transformador: «Mir tenía, por razón de aquellas mismas contradicciones aparentes de que hablábamos otra vez, algo del misticismo de Tolstoy mezclado con el vibrante impulso revolucionario de un Kropotkine. Era Tolstoy en la vida y en la Escuela y Kropotkine en sus escritos y en sus protestas contra las injusticias sociales [...]. Con los niños era otro niño mayor que sabía comprenderlos como ninguno. Durante largos meses regentó, ayudado por su amigo Pedro Febre, la Escuela Libre del barrio 15 de esta ciudad. Era aquello un sistema de enseñanza que se apartaba de todas las normas practicadas aquí hasta entonces. Los niños jugaban, retozaban, se divertían en la amplia pista de la que podían disponer. Y Mir iba a buscarlos por secciones o uno a uno para dar la lección. Aguarde, maestro, que termine este juego –decía a veces el rapaz. Y el maestro esperaba paciente o discutía con el muchacho, si el juego se prolongaba. Así, colgados de sus brazos, cogidos de sus piernas, se sentían felices sus pequeños discípulos. El más

⁵⁰ CUALQUIERA, Juan (MIR, Joan). «Pacifismo insensato», *El Porvenir del Obrero* (1 de juliol de 1915), p. 1. Joan Mir sosté aquesta polèmica al llarg de molts números d'*El Porvenir del Obrero*. Vegeu, per exemple, «Procuramos orientarnos» (8 de juliol de 1915, p. 1.).

desastrado, el más pobre, el más abandonado y a veces el más obtuso a toda enseñanza era el preferido. No podemos apreciar hasta qué punto influyeron en la mente de los pequeños aquellos meses en que tuvieron por maestro a Juan Mir; pero en sus corazones tiernos dejó surco muy hondo, porque hoy, hechos hombres ya, no pueden recordar su nombre sin ternura y sin sentir el mayor agradecimiento».⁵¹ L'article de Jacinto, a *La Voz de Menorca*, expressa clarament aquesta visió pedagògica que impregnà tota la seva vida i tota la seva obra.

4.9. L'anticlericalisme i el lliure pensament

L'anticlericalisme fou una costant de bona part dels col·lectius i moviments progressistes fins i tot de persones considerades centristes. Molts republicans es declaraven creients però eren anticlericals davant del posicionament radical de la jerarquia catòlica. L'anticlericalisme de Joan Mir fou sempre un dels aspectes més comentats, i pel qual rebé més crítiques i patí més persecucions i judicis. També va ser un dels temes que més pàgines ocupà i que més articles produí, però no per això fou un dels temes més rellevants i interessants de la seva producció periodística. L'anticlericalisme fou un element d'identitat: «En la primera década del siglo actual el anticlericalismo se convirtió en un elemento decisivo de la acción colectiva, de la configuración de una identidad secularizadora que alcanzó por igual a la dinámica gubernamental que a la movilización de las masas populares. La primera alcanzó su oportunidad a través de los gobiernos liberales, mientras que la segunda se concretó en una dirección múltiple, cuyos agentes –los republicanos– utilizaron la movilización anticlerical como un factor fundamental en su propia identidad política. A través de motines anticlericales, manifestaciones múltiples, actos culturales diversos, los secularizadores conformaron una acción colectiva que presidió el acceso a la política de un amplio sector de la población –preferentemente urbana– que habría de culminar en la Semana Trágica».⁵²

L'anticlericalisme esdevé, també, un dels temes centrals de la història de la política: «Particularmente importante para la historia de las ideas políticas pedagógicas es el problema del laicismo y de las reivindicaciones confesionales, un tema que ejemplifica con nitidez la estrecha ligazón existente entre religión

⁵¹ JACINTO. «Confortación: el recuerdo del maestro», *La Voz de Menorca* (29 de juliol de 1930), p. 1.

⁵² SUÁREZ, Manuel. «Anticlericalismo, religión y política durante la Restauración», *El Anticlericalismo español contemporáneo*. Madrid: Biblioteca Nueva, 1998, p. 156.

y política que no solo pone de manifiesto como las fuerzas religiosas forman parte del tejido político y explican la política tanto o mejor que los fenómenos socioeconómicos, sino que también evidencian las actitudes sociales en un territorio como el de las convicciones que tanta fuerza explicativa tiene, por ejemplo, a la hora de ver hasta qué extremo la pertenencia a una iglesia modela las actitudes políticas y condiciona la política de un estado». ⁵³

I desplegà un conjunt important de símbols, pràctiques i consignes que contribuïren notablement a la progressiva secularització de la societat (no oficial litúrgies religioses en batiments, casaments o enterraments; no posar noms del santoral als nounats; construcció de cementiris civils, escoles laïques, defensa de la separació església-estat...).

4.10. Tendències espiritistes, maçòniques i republicanes

En aquest marc, també sorgirien iniciatives rellevants, com la publicació de *La Estrella Polar*, en què participa Joan Mir. Per ell, la llei universal és l'amor etern i la base d'aquest amor és la tolerància i el respecte per tot el que es pensa i per tot el que s'estima. La lluita per la tolerància, pel benestar dels més desfavorits, per l'alliberament de totes les persones, per la pau, per la justícia i per la llibertat són idees clau que trobem al llarg dels seus articles i que formen el nucli del seu projecte de vida: «Nunca me han parecido excesivas las exhortaciones a la tolerancia de que están llenos los libros espiritistas. No debemos cansarnos nunca de predicarnos unos a otros la práctica de tan excelente virtud, que es el primer fundamento de la fraternidad humana, cuyo reinado deseamos todos ver pronto establecido y consolidado sobre la tierra». ⁵⁴

Les interrelacions entre els col·lectius maçons, lliurepensadors, republicans, obreristes i espiritistes estan ben provades: «Existía en Menorca una interrelación entre librepensamiento, masonería, republicanismo e incluso espiritismo, con un denominador común, el anticlericalismo. El diario mahonés *El Liberal*, se hizo eco de muchos de los planteamientos ideológicos del portavoz oficial del librepensamiento español *Las Dominicales del Libre Pensamiento*, del que reproducía frecuentemente artículos y opiniones. A su vez, el diario librepensador reproducía artículos y noticias de Menorca publicadas en *El Liberal*, especialmente durante el año 1892. En varias

⁵³ FERNÁNDEZ, Juan Manuel: «La nueva historia política de la educación», *Historia de la Educación. Revista Interuniversitaria*, núm. 25 (2006), p. 9

⁵⁴ MIR, Joan. «Tolerància», *La Estrella Polar*, núm. 19 (desembre 1896), p. 2.

ocasiones recogió la controversia existente entre la masonería isleña y la Iglesia, por el problema de los entierros civiles. Otro tema frecuente fueron las noticias sobre los acontecimientos republicanos celebrados en la isla. Según se publicó en el rotativo madrileño, existían centros librepensadores en Mahón, Ciutadella y Alayor».⁵⁵

4.11. *L'estimació vers la llengua i la cultura. Tendències regionalistes*

Joan Mir presidí, l'agost de 1923, l'associació Nostra Parla, que tenia com a objectius la recuperació de la identitat i de la llengua dels menorquins. L'associació Nostra Parla aconseguí reunir intel·lectuals d'un espectre molt ampli, de trajectòria diversa i d'un prestigi considerable. L'historiador i director de la *Revista de Menorca* Francesc Hernández Sanz fou nomenat vicepresident i Humbert Ferrer n'ocupà la tresoreria; Ferran Soldevilla en fou el bibliotecari; Marçal Pascuchi quedà al capdavant de la secretaria de l'associació, i mossèn Josep Juaneda Callejas, Jaume Ferrer Aledo, Pere Ripoll i Rafel Farnés Monjo en foren els vocals. Nostra Parla estableix una delegació a Ciutadella i es crea la comissió de redacció del butlletí, integrada per Joan Mir i Mir, Ferran Soldevilla, Francesc Hernández Sanz, Marçal Pascuchi Cardona i Joan Hernández Mora. La publicació *Nostra Parla* cal situar-la en el marc dels moviments favorables a la recuperació del dret català que tingueren lloc els anys de vigència de la Mancomunitat de Catalunya i que tingueren ressò a Menorca gràcies a persones com Josep M. Ruiz Manent, Joan Estelrich i Pere Ballester.⁵⁶

Novament, és Joan qui ens explica els motius, les intencions i les finalitats de la nova publicació a la primera editorial: «Patriotisme es assò: coneixement de sa nostra terra, de s'història de sa nostra gent, de sa llengo i de ses costums nostres; que coneixerlas en aquestes coses vol dir, per força, estimar-les, vol dir sentir-s'hi devotament relligat».⁵⁷

Aquest revifament es mantingué al llarg dels anys, tot i que, sempre en mans d'una minoria, gairebé com la resta de moviments presents a l'illa.

⁵⁵ SANLLORENTE, FRANCISCO. *La masonería en las islas Baleares. 1800-1940*. Mallorca: Miquel Font Editor, 1999, p. 138.

⁵⁶ QUINTANA, JOSEP MARIA. *Regionalisme i cultura catalana a Menorca (1888-1936)*. Barcelona: Institut Menorquí d'Estudis, Publicacions de l'Abadia de Montserrat [Biblioteca Serra d'Or], 1998, p. 114-119.

⁵⁷ MIR, JOAN. «Es nostro menorquinisme», *Butlletí de la Nostra Parla*, núm. 1 (agost 1923), p. 1.

4.12. *Confiança i optimisme*

Mir demostra plena confiança en la bondat natural de les persones i considera que la pràctica de la solidaritat és una font de beneficis per a tothom. Igualment considera que els ideals de progrés sempre s'acaben imposant: «Así pues, al intentar adquirir conocimiento de cuanto ha adelantado el mundo en su marcha progresiva hacia el mejoramiento del hombre, ya en sus cualidades personales, ya en sus condiciones de vida, es necesario prescindir, tanto como se pueda, de la parte que personalmente se ha tomado en las luchas, de lo que se ama, de lo que se aborrece, de lo que se ha sufrido, en una palabra, de cuanto directamente nos atañe, y distanciarlo todo, colocarlo en perspectiva y mirarlo desde lugar apartado, cuidando de dividir el tiempo en periodos convenientes, a fin de apreciar con la exactitud posible los progresos que en cada uno de los dichos períodos se hubieran realizado».⁵⁸

L'optimisme es posa de manifest en els darrers paràgrafs de l'article: «El mundo marcha hacia la realización de los ideales nuestros, pero sigue su camino lentamente y por sus pasos contados. Ni ha de apresurarse por que seamos impacientes, ni retrasarse porque seamos desconfiados. Tenemos el deber de laborar todos; adopte cada uno la actitud que le permitan sus facultades o le obligue su temperamento. Lo que no ha de hacer ninguno es perder confianza en el triunfo definitivo. Porque, efectivamente, como digo al principio, el mundo marcha».⁵⁹

Mir, com a bon educador, posa l'èmfasi en les capacitats d'aprenentatge i de millora com a eines per construir la nova societat. Una societat que ha de saber viure en pau.

4.13. *L'educació per a la pau*

Hi ha moltes crides a la pau mundial al llarg de la seva obra, però les més rellevants són els articles escrits a *La Voz de Menorca* pocs mesos abans de morir. Joan fa una defensa molt reflexiva de la necessitat d'instaurar la pau mitjançant l'educació i la creació d'organismes internacionals potents. Segons ell, són els pobles conscients i educats els que han de propiciar els canvis que facin possible la pau mundial. Afirmar: «La educación pacifista de la juventud

⁵⁸ MIR, Joan. «El mundo marcha», *El Liberal* (1 de gener de 1901), p. 3.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 3-4.

y una federación de las principales naciones para garantizar la paz e imponerla en todo el mundo»;⁶⁰ «Para conquistar la paz necesitará el pueblo inteligencia y energía, porque tendrá que sostener una lucha enconada contra los intereses creados y contra las opiniones reinantes, contra las falsas ideas que nos han imbuido una educación bastardeada».⁶¹

Joan confia en un sistema educatiu potent per transformar les consciències. Ara bé, també és conscient dels perills que suposa controlar-lo: «Los maestros de las escuelas de Alemania no cuidaban tanto de preparar hombres buenos, honrados e inteligentes, con aptitud para las ciencias y las artes, para la libertad y la civilización, como para formar patriotas convencidos de la superioridad de los alemanes por encima de todas las demás naciones de la tierra; patriotas exaltados y agresivos, que no vieran en el extranjero un hermano, sino un traidor enemigo, un competidor peligroso, a quien se había de sujetar y dominar brutalmente por la fuerza de las armas. En todas partes se encendían los odios y se preparaba a los jóvenes para ir a la matanza y ocurrió lo que tenía que ocurrir: la guerra costó veinte millones de vidas humanas y una pérdida incalculable de riqueza».⁶²

També és conscient de les deficiències del sistema educatiu espanyol. En aquest cas, aposta per una visió educativa global, una educació per a la pau: «Contrariamente al antiguo “si vis pacem, para bellum”, nosotros decimos que el medio más seguro de impedir las guerras consiste en educar a los pueblos para la paz, y que esta educación, necesaria y urgente, impulsaría un formidable movimiento de opinión que haría meditar a los gobernantes, alentaría a los representantes populares que simpatizan con el pacifismo y robustecería todas las instituciones nacionales o internacionales que se han creado y las que puedan crearse para afianzar y garantizar la paz del mundo».⁶³

Per minvar la possibilitat de noves guerres europees proposava la unió de totes les nacions europees en una espècie d'estats units europeus. Per garantir la pau mundial, els estats, afirma, han de saber renunciar a part de les seves competències: «Es necesario limitar y condicionar la soberanía de los estados, para que se pueda organizar una vida internacional pacífica y sometida a

⁶⁰ M (MIR, Joan). «La paz en el mundo: el error de los optimistas», *La Voz de Menorca* (23 d'abril de 1930), p. 1.

⁶¹ M (MIR, Joan). «La paz del mundo: la educación pacifista», *La Voz de Menorca* (28 d'abril de 1930), p. 1.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*.

normas jurídicas racionales, como es necesario condicionar y reglamentar el ejercicio de la libertad de los ciudadanos para que estos puedan vivir en sociedad y disfrutar los beneficios de la civilización. Para vivir en una sociedad civilizada no ha de renunciar el hombre a la libertad; pero es necesario condicionar su ejercicio, establecer una organización que permita y garantice la libertad de cada uno, concertándola, armonizándola con la libertad de los demás». ⁶⁴

L'educació, és a dir, l'escola, ha d'ensenyar la necessitat de l'esforç mancomunat, la necessitat de treballar la unió i la cooperació. L'escola ha de formar el caràcter i els bons sentiments. L'escola ha d'ensenyar els drets i els deures de les persones i ha de transmetre fortalesa, serenitat i concòrdia. Les escoles han d'evitar l'ensinistrament patriòtic que sovint encén els ànims contra suposats enemics. Les escoles han de demostrar la inutilitat de les fronteres, l'estupidesa de les guerres i les virtuts i grandeses de la vida en pau. Les escoles han d'esdevenir centres de millorament personal, de formació de ciutadans de bona conducta. Tot plegat en el marc de contextos democràtics i de llibertats. Les democràcies conscients i intel·ligents esdevindran els marcs necessaris per transformar progressivament les societats i les persones: «La paz debe de estar en las conciencias y, para que esté en ellas, es preciso que la Humanidad sufra una revisión y cambio formidable hasta llegar a sus capas más íntimas». ⁶⁵

L'educació per a la pau de Joan Mir és la seva herència, la millor contribució, pel que sempre havia lluitat: aconseguir una societat justa, tolerant i pacífica, formada per persones lliures, conscients i sòlidament formades.

5. A TALL DE CONCLUSIONS. DISCUSSIONS SOBRE LA SEVA OBRA: CONTRADICCIONS O COMPLEMENTARIETATS?

La soledat i l'oblit van ser conseqüència dels seus suposats canvis ideològics. Mantenir-se fidel a uns ideals era i continua sent sinònim de coherència, si bé és cert que entre els ideals, la ideologia, les persones concretes i els líders hi ha importants matisos i, per tant, és molt difícil comparar la fidelitat a

⁶⁴ M (MIR, Joan). «La paz del mundo: los Estados Unidos de Europa», *La Voz de Menorca* (8 de maig de 1930), p. 1.

⁶⁵ CATXOT, Fernando. «Comentarios La Paz del Mundo iv. Conclusión: para educar los nobles sentimientos», *La Voz de Menorca* (16 de juny de 1930), p. 1.

algun concepte profund de caràcter universal amb l'actitud d'una determinada persona o d'un determinat líder en un context concret. Per tant, podríem acceptar com a hipòtesi que es pot mantenir la fidelitat a algun ideal universal i optar per ideologies, corrents, persones i líders diferents. Creiem que això fou el que feu Joan Mir.

Canviar de referents ideològics en la societat menorquina de principi de segle xx no devia ser una tasca fàcil. La societat maonesa era, sens dubte, una societat més oberta i més plural, però entendre el tarannà de Joan no era una tasca precisament fàcil en una comunitat en què les adhesions, les fidelitats i els compromisos es teixeixen intercanviant favors i establint xarxes de complicitats i enemistats complexes. No havia de ser fàcil d'entendre que un fervent catòlic es transformés en un radical anticlerical, en un seguidor dels cultes esotèrics, en un maçó, en republicà i en anarquista, i que tornés novament al bressol de l'Església catòlica, sense negar el seu passat, defensar aferrissadament les idees que cregué en cada moment i mantenir importants contenciosos amb molts sectors dominants de la societat menorquina. Tot plegat massa complex per ser comprès, tot i que sempre aportà arguments sòlids per explicar les seves evolucions. Mir entén que el canvi de referents i d'ideologia és fruit d'un canvi reflexiu sobre la teoria i la pràctica i sobre les contradiccions entre una i altra: «Pero no salté de un solo golpe desde la Iglesia católica al socialismo radical, sino que he ido caminando lentamente, sin dar un paso que no fuese consecuencia de un detenido estudio y de madura reflexión, pero sin retroceder nunca y acomodando siempre y en todos los casos mis actos y mis palabras a mis convicciones internas. Mientras fui católico cumplí con el rigor de un buen creyente; en cambio, desde el día en que cayó de mis ojos la venda simbólica de la fe no he vuelto a doblar la rodilla ante los sacerdotes, como veo que hacen ciertos prohombres del republicanismo [...]. Después fui liberal conservador; más tarde liberal sin mote; por último, me uní a los republicanos, siguiendo mi evolución progresiva y procediendo de manera que ninguno puede sin mentir acusarme de deslealtad ni falta de compañerismo. En todas partes conservo amistades personales que tengo en mucho aprecio. Entre los republicanos los hay sinceros, llenos de buena fe, que merecen toda mi simpatía. Pero no quiero dejar de seguir mi camino. Nuevos estudios, reflexiones nuevas me convencieron de que no es la forma republicana el término del humano progreso».⁶⁶

⁶⁶ MIR, Joan. «Oportunidades», *El Porvenir del Obrero* (3 de juliol de 1903), p. 4.

Després d'analitzar amb deteniment la seva obra, creiem que conserva uns eixos bàsics i que els canvis i matisacions provenen d'asserrenades reflexions i sòlides argumentacions.⁶⁷

Al capdavant sempre hi trobem un rerefons coherent i continuat al llarg de la seva obra. Creiem que manté certes constants, que anomenem idees eix. Ens atreviríem a afirmar que Joan no deixà mai de ser cristià, tot i que s'allunyà i criticà amb vehemència el catolicisme més integrista, en el seu rerefons ideològic, entre l'espiritisme, l'anarquisme, el republicanisme i el menorquinisme, idees eix coherents. Molt possiblement, la racionalitat, fonamentada en la reflexió contínua, és la via elegida per Joan per fer front a la intolerància, la intransigència i el militarisme.

Quatre són els eixos principals que, segons el nostre estudi, recorren l'obra de Joan al llarg de les diferents etapes en què podem classificar-la (a saber, el vessant cristià, el vessant maçònic i espiritista, el vessant anarquista i el vessant regionalista):

1. L'educació com a eina bàsica de regeneració i transformació social. L'educació com a eina de transformació personal per assolir una societat millor. Joan creia fermament que els progressos de la ciència i de la tècnica ajudarien a l'alliberament de les persones i col·laborarien a la millora de les condicions de vida dels sectors més desfavorits. Confiava que els avenços científics millorarien el benestar social.⁶⁸

2. Joan creia fermament en la reflexió racional i filosòfica com a eines de progrés. L'argumentació, la formació de criteri, l'enraonament fonamentat en metodologies científiques i la discussió esdevenien eines de transformació social. I defensava la generalització del coneixement científic a tota la població.⁶⁹

3. Des de tots els posicionaments lluità per la millora de les condicions de vida dels sectors més desfavorits. Lluità incansablement contra la pobresa, contra la marginació i contra el malestar social creixent en societats

⁶⁷ M (MIR, Joan). «La política y los pueblos», *El Porvenir del Obrero* (14 de desembre de 1900), p. 3: «Y conste que no declaro cerrado el período de reformas: siempre que una nueva razón, una nueva experiencia, una mejor observación o una manera que me parezca más acertada de juzgar las cosas, venga a descubrirme una verdad o a sacarme de algún error, yo cambiaré de opinión nuevamente. Solo a este precio se logra ser sincero; y me reprocharía siempre como una deslealtad el dejar decir lo que pienso hoy por miedo a que resulte diferente de lo que dije ayer o diré mañana».

⁶⁸ CUALQUIERA, Juan (MIR, Joan). «Capitalismo», *El Porvenir del Obrero* (16 de novembre de 1906), p. 1.

⁶⁹ M (MIR, Joan). «El arte para el pueblo», *El Porvenir del Obrero* (10 de gener de 1903), p. 1.

caracteritzades pel trencament i la descohesió entre els que controlaven els mitjans de producció i acumulaven les grans riqueses i les grans masses obreres empobrides que no aconseguien prosperar. Ho sacrificà tot per a aquesta lluita, fins i tot el propi benestar personal; dedicà bona part de la seva hisenda al sosteniment del setmanari fins a arribar a la ruïna personal. També lluità contínuament per a l'alliberament de la dona.⁷⁰

4. Defensà una perspectiva universalista de la humanitat, una humanitat sense fronteres, capaç de viure en pau, una perspectiva universalista no incompatible amb la defensa de la identitat pròpia de territoris amb una cultura i una llengua. Sempre tingué un discurs hàbilment teixit que (a vegades de forma molt explícita i d'altres molt més implícita) aconseguia fer de les aparents contradiccions complementarietats.

En tota la seva obra trobem referències a aquestes quatre idees eix. Amb aquesta recerca, voldríem aportar llum i coneixement a l'obra de Joan Mir, recuperant-la, dignificant-la i divulgant-la com a part essencial de la nostra història política, especialment pel que fa al Joan educador.⁷¹

⁷⁰ CUALQUIERA, Juan (MIR, Joan). «La familia y la moral», *El Porvenir del Obrero* (6 de juliol de 1912), p. 1.

⁷¹ HERNÁNDEZ, Joan. «Lletra de Menorca: Joan Mir. Menorquinisme», *Revista de Catalunya* (1930), p. 265-269. «Joan Mir era, per la seva intel·ligència i pel seu mestratge espiritual, el primer dels menorquins. [...] La lluita social fou la gran passió de tota la seva vida. Per ella esmerçà els anys millors i la pròpia fortuna amb menyspreu dels plaers del món, sofrí persecució i fou empresonat diverses vegades; sempre, però, amb la satisfacció íntima del deure moral complet. [...] Fundà, dirigí i propagà un periòdic, *El Porvenir del Obrero*, que durant molts anys espargí per Espanya i per Amèrica les nobles idees de redempció de la classe treballadora. Excità i prologà llibres encaminats al mateix fi. Organitzà a Maó l'Escola Moderna on ell feia de mestre, acostant-se així més als pobres i humils, fins a identificar-se amb ells. A les pàgines d'*El Porvenir del Obrero* i a les de *La Voz de Menorca* és on Joan publicà la quasi totalitat dels seus escrits. Articles admirables per l'idealisme que els informava i per la claredat i elegància de l'exposició. El seu coratge, la seva sinceritat i el seu criteri seguríssim, van fer-ne un terrible polemista. Deixant de banda aquest primordial aspecte de la seva obra, n'hi ha un altre, per a nosaltres, de no menys important. I és que a Joan Mir devem l'únic esforç per incorporar Menorca a la cultura catalana. Dins aquest esforç hem d'assenyalar tres fets. Primer, la donació a la biblioteca de l'Ateneu d'un nombre crescut de llibres catalans, únic mitjà que hem tingut els joves d'iniciar-nos en la literatura catalana, altrament ben desconeguda a Menorca. Segon, els seus articles en català que comença a escriure vers 1918 i que són, de molt, els millors que aquí s'han escrit. I tercer, la presidència de *Nostra Parla* des de l'origen de l'associació en començar l'estiu del 1923 fins a la seva dissolució, a darreries del 1924, ofegada per l'ambient creat per la Dictadura. Són prou mèrits perquè Catalunya li resti agraïda».